

Таким чином, структурно-семантична трансформація і переосмислення фразеологічних зворотів відкривають перед журналістами фактично невичерпний арсенал газетної експресії і засобів оновлення мовностилістичної виразності. Фразеологічна одиниця – це вже образне називання, образна характеристика. Трансформація фразеологічних одиниць у газетних заголовках – явище стилістичного порядку. Читач порівнює зміст первісної фразеологічної одиниці і нове розширене її значення в читаному тексті, що викликає певний стилістичний ефект. Нова експресивність трансформованого фразеологізму дає можливість загострити сприйняття того, заради чого написаний матеріал. Трансформовані фразеологізми в газетному заголовку – це потужний засіб впливу на читача. Тому перспективою нашого дослідження є психолінгвістичне експериментальне дослідження сприйняття цих одиниць.

ЛІТЕРАТУРА

1. Воронова М. Ю. Варіанти фразеологізмів у журналістському творі / Воронова М. Ю. // Стил і текст. – К., 2001. – Вип. 2. – С. 159–167.
2. Пономарів О. Д. Фразеологія та її стилістичні можливості / Пономарів О. Д. // Пономарів О. Д. Стил і текст СУМ. – Тернопіль, 2000. – С. 131–143.
3. Словник іншомовних слів : Близько 10000 слів / ред. Є. І. Мазніченко ; уклад. : С. М. Морозов, Л. М. Шкарапута ; Нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, Український мовно-інформаційний фонд НАН України. – К. : Наук. думка, 2000. – 662 с.
4. Ужченко В. Д. Східноукраїнська фразеологія / Ужченко В. Д. ; Луганський національний педагогічний університет ім. Т. Г. Шевченка. – Луганськ : Альма матер, 2003. – 362 с.
5. Шевченко Л. Ю. Трансформація фразеологічних одиниць у газетному тексті / Л. Ю. Шевченко // Особливості мови і стилю ЗМІ / за ред. : А. П. Коваль, Г. Я. Солганик, О. Ф. Пінчук. – К, 1983. – 151 с.

СПИСОК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

УМ – „Україна молода”
СП – „Слово Просвіти”
УК – „Урядовий кур’єр”
ГУ – „Голос України”
СВ – „Сільські вісті”

Одержано редакцією 11.04.2008

Прийнято до друку 17.11.2008

УДК 811.111'25

І.І. Могілей

ІДЕЙНО-ХУДОЖНІ ДОМІНАНТИ АВТОРСЬКОГО СТИЛЮ У СТРУКТУРНІЙ ОРГАНІЗАЦІЇ ТЕКСТУ ПЕРЕКЛАДУ (на матеріалі українських перекладів сучасної англomовної прози)

Статтю присвячено дослідженню особливостей виявлення текстуальних характеристик авторського ідіолекту в українських перекладах англomовних творів художньої літератури, а саме сучасної американської новелістики. Зіставлення текстів оригіналу і перекладу дає змогу вирізнити смислові домінанти авторського ідіостилю – концептуальні положення його творчого світогляду, а також зазначити їх структурну та організаційну ієрархію.

Ключові слова: літературний переклад, авторський ідіолект, художня домінанта, авторська картина світу, поетичний ідіолект, мовна ідіоматика.

Статья посвящена исследованию особенностей выявления текстуальных характеристик авторского идиолекта в англоязычных произведениях художественной литературы, а именно в произведениях современной американской новеллистики. Разработка этой научной проблемы охватывает, наряду с общетеоретическими аспектами, исследовательские проблемы практики и стратегии переводческой деятельности, рассмотренные на материале сопоставительного анализа текстов языка оригинала и языка перевода.

Ключевые слова: *литературный перевод, авторский идиолект, художественная доминанта, авторская картина мира, поэтический идиолект, языковая идиоматика.*

The article deals with the problem of reflecting the author's idiosyncrasy in Ukrainian renderings singling out the main principles of investigating textual dominants in translation. The idiosyncrasy peculiarities of the translation are regarded in terms of the author's poetic worldview conception.

Key words: *literary translation, author's idiosyncrasy, artistic dominant, poetic worldview conception, poetic idiolect, idiomatic language.*

Теоретичні проблеми художнього перекладу і пошук шляхів їх розв'язання протягом кількох десятиліть привертають увагу численних дослідників у різних галузях філологічних дисциплін. Окремими сферами таких досліджень стали наукові студії у галузі фонетики і ритміки (Р. Якобсон, С. Воронін), а також синтаксичної організації текстів перекладів, їх лексичного наповнення та текстуальної точності, фразеологічного і ідеомаічного оформлення та інтерпретації текстів (К. Долінін, І. Гюббенет, В. Кухаренко), стилістичної специфіки (Б. Томашевський, І. Гальперін, І. Арнольд), лінгвокультурологічних досліджень (В. Воробйов, Г. Томахін), когнітології і концептуального аналізу (Н. Арутюнова, А. Вежбицька, О. Кубрякова).

Розквіт лінгвістичної теорії перекладу як науки, впровадження й практична розробка її основних понять і принципів зробили можливим аналіз літературного тексту перекладу як об'єкта філологічних досліджень, а включення в теорію дискурсу ідей картини світу [3, с. 60; 6, с. 47–48] аспекту „крос-культурного спілкування” [5, с. 8] дає змогу при зіставленні тексту перекладу із текстом оригіналу ототожнити обидва тексти як об'єкти прагматичного структурно-семантичного аналізу з метою встановлення спільних концептуальних рис і компонентів значення.

Провідні положення теорії міжкультурної комунікації та лінгвокультурології, спираючись на основоположні принципи культурно-антропологічних досліджень, на утвердження того, що мова є відображенням культури (В. Гумбольдт, Ф. Буслаєв, О. Потебня, Ф. Білецький, І. Огієнко), формують теоретичну основу для вивчення „унікальної людської здатності розвивати культуру через спілкування, через мовну комунікацію” [8, с. 20] з метою удосконалення „культурного діалогу” носіїв різних культурно-мовних ідіолектів. У цьому діалозі важко переоцінити роль світової художньої літератури, чий скарби стали доступними для вивчення і розуміння саме завдяки художньому перекладу: адже крос-культурний ефект перекладу є актуальним фактором „перетину” двох мовно-культурних сутностей, двох ідіолектів.

Етнічна специфіка різних мовних картин світу, – як численних окремих носіїв мов, так і колективів мовців, поряд із проблемою етнокультурного самовираження націй засобами культурно-мистецького впливу (літератури і мистецтва) формують інтерес дослідників до питань специфіки художнього тексту та створення концептуально й естетично адекватних текстів художнього перекладу. Це пов'язано із дедалі більшою увагою, що приділяється питанням індивідуальної мовної творчості.

Серед проблем лінгвістичної поетики не останнє місце посідають проблеми ідіостилю – авторського ідіолекту, способу відображення реальності такою, якою її бачить автор, авторської картини світу. Ідіостиль розглядається як система змістових і формальних лінгвістичних характеристик, притаманних творам певного автора. Авторський спосіб мовного вираження, втілений у цих творах, є унікальним саме завдяки рисам ідіостилю – сукупності глибинних текстопороджуючих доміант і констант конкретного автора, які визначили появу текстів його творів у певній послідовності. Переклад уможливило вираження авторських ідей

твору оригіналу засобами іншої мови, і тому дослідження шляхів і принципів створення авторської картини світу у тексті перекладу є актуальним і перспективним.

Мовна картина світу, відбиваючи реальність через культурну картину світу, що існує у свідомості її носіїв, репрезентує суттєву частину цієї культурної картини та несе в собі неповторні риси національної мовної специфіки. Втім, зіставляючи концептуальну і мовну картини світу, маємо визнати, що концептуальна картина світу є розмаїтішою порівняно із мовною: адже не всі сприйняті і пізнані людиною поняття і об'єкти довкілля мають вербальну форму і можуть бути відображені засобами мови. Однак, певна частина сформованих у свідомості людини концептів і понять є втіленою у мові. У мові письменника і відповідно у мові його творів відбувається реалізація ключових концептів, особистісно значущих: їх наявність дозволяє дослідити і описати складові концептуальної картини світу автора „засобами ретельного аналізування самої словесної тканини літературного твору” [1, с. 90].

Аналізуючи характер мовних картин світу, ми бачимо, що мова формує власний світ, який є відображенням реального довкілля. Вдаючись до перекладу, ми намагаємося інтерпретувати цей світ, його різноманітні мовні феномени через категорії й поняття мови перекладу, і з цією метою звертаємося до творів художньої літератури (мовою оригіналів), розглядаючи їх як сукупність текстів з точки зору лінгвостилістичних виявів авторської особистості: лексичних пріоритетів, самобутнього мовомислення, авторського художнього мовлення, переосмислених мовних символів. Інтерпретаційний „резерв” художнього перекладу виявляється тим багатшим і досконалішим, чим повніше він здатен відтворити картину світу оригінального твору засобами цільової мови. Особливого значення набувають у цьому контексті лексико-семантичні ключові одиниці, які відображають ідейно-художні домінанти авторського стилю конкретного автора. На нашу думку, смислові домінанти, зафіксовані перекладачем на різних рівнях тексту оригіналу, мусять відобразитися у перекладі українською мовою.

Тут ми покажемо можливість врахування смислових домінант в українських перекладах оповідань американського письменника минулого століття Джона Чівера (1912–1982). Новелістика Дж.Чівера досліджується за текстами оповідань, включеними до останньої прижиттєвої збірки автора, „Оповідання Джона Чівера”, що вийшла у 1978 році і об'єднала практично увесь новелістичний доробок американського письменника.

Численні оповідання збірки демонструють досить широку і різноманітну художню проблематику. Серед них кілька оповідань, „Будиночки на березі моря” (The Seaside Houses), „Мій світ” (A Vision of the World), „Океан” (The Ocean), своєрідно об'єднаних за вибором перекладача (український переклад І. Лещенка [9], що вирізняються особливою поетикою – зображенням химерного і феєричного поряд із природнім і банальним, багатоплановою символікою образів та ігровими правилами конструювання сюжету. Втім, найвиразнішим і спільним для них мотивом видається мотив усамітнення й відстороненості, також присутній у інших оповіданнях Дж.Чівера – „Ангел на мості” (The Angel of the Bridge), „Прощавай, брате” (Good-Bye My Brother), „Зцілення” (The Cure), „Геометрія кохання” (Geometry of Love).

Оповідання „Прощавай, брате”, одне з найвідоміших у творчому доробку Дж.Чівера, зазвичай входить до усіх збірок письменника і може вважатися таким, що відтворює авторську картину світу у термінах текстуальних художньо-поетичних характеристик, а саме смислових домінант або переважаючих сюжетних концептів. Зіставлення цих концептів у текстах оригіналу і перекладу засвідчує мовну й світоглядну адекватність інтерпретацій вихідного тексту у перекладі.

Одним із таких концептів є реалізація контрастних характеристик елементів сюжетно-композиційної системи твору, у тому числі, хронотопних та образних позицій. Зокрема, іронія, характерна для авторського світогляду Дж.Чівера, присутня у перекладі українською, що вказує на схожість логіко-семантичних показників текстів обома мовами та на потенційну здатність тексту перекладу, у свою чергу, відповідати художньо-стилістичним ознакам тексту оригіналу. Наприклад, у перекладі речень оригіналу [10] варто передати авторську іронію: *While we are not a distinguished family, we enjoy the illusion, when we are together, that the Pommeroys are unique* // Дарма що ми не зразкова родина: зустрівшись, ми переконуємо себе, що наш рід неповторний”. *Lawrence is the member of the family with whom the rest of us have least in common* // Лоуренс також є часткою нашої родини, із якою усі ми маємо мало спільного. *We had*

disliked Lawrence, but we looked forward to his return with a mixture of apprehension and loyalty[...]//Лоуренс нам *не подобався*; втім, ми очікували його приїзду, і у нашому очікуванні *відчувалися усілякі побоювання, а також і родинна симпатія[...]*[...] *she is always washing or ironing or mending clothes. She may have been taught, when she was young, to spend her time like this, or she may be at the mercy of an expiatory passion*//...увесь час вона зайнята пранням, прасуванням, або ж латає одяг. Напевне, у юності її навчали, що саме так вона має проводити час, - інакше, *це схоже на якусь дивовижну пристрасть*. (Тут і далі переклад наш).

Відтворення авторського ідіостилю цільовою мовою посідає особливе місце серед проблем художнього перекладу, оскільки переклад апріорно покликаний передати світосприймання усієї етнічної групи, виражене засобами творчості письменника як носія певної етнокультурної інформації [7, с. 2]. Необхідно розділяти поняття „ідіолект” („реалізація данної мови у мовленні індивіда” [4, с. 171]) і „ідіостиль” (концептуально виявлений світогляд автора).

Текст перекладу має відтворити специфічні етнокультурні феномени – елементи колективного бачення світу та авторського, що надають неповторності письменницькій манері автора і складають його ідіостиль. Разом із тим аналіз текстів перекладу цільовою мовою творчого масиву конкретного автора виявляє шляхи моделювання авторського світобачення засобами художнього твору. З цього приводу, як справедливо зазначав В. Виноградов, „стиль письменника повинен вивчатися у його історичному розвитку, у його змінах і сумнівах, у різноманітті його жанрових виявів” [1, с. 85–86]. Проблеми авторського стилю, а саме поняття образу автора, індивідуальної авторської манери письма, специфіки творчості письменника досліджували В. Виноградов, Б. Томашевський, Л. Тимофєєв, А. Ткаченко, М. Храпченко та ін. Разом з тим сучасна наукова перекладознавча парадигма позначена тенденцією до дослідження мовностильової специфіки авторського стилю під антропоцентричним кутом зору, який передбачає аналіз мовних засобів передачі мислення, світогляду, культури індивіда. Також активно досліджується проблематика концептуально-семантичного простору слова у світлі репрезентування концептів довкілля, визначення ролі автора як мовної особистості й тексту – як цілісності, підпорядкованої індивідуально-авторській позиції і світосприйняттю. Зазначені мовні засоби відтворення авторської індивідуальності та авторської мовотворчості, їхній зміст і функціональні якості вивчаються як безпосередньо реалізовані у тексті, у вигляді „об’єднання різних типів концептуалізації понять, що виступають елементами мовної картини світу” [2, с. 1]. Тексти оригіналу і перекладу, піддані зіставному мовному аналізу з метою встановлення спільних структурно-семантичних рис у обох текстах, демонструють наявність специфічних концептів, яким притаманна єдина функція: зближення мовних картин світу, створених носіями різних мов. У різних текстах художньої літератури обмін інформацією відбувається за рахунок подібності механізмів мовного мислення; з іншого боку, саме в їх розбіжності закорінені основну причину їх вивчення, спрямованого на встановлення і врегулювання меж крос-культурних досліджень, розроблення принципів, за якими слід аналізувати одиниці художнього тексту та проводити їх зіставлення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Виноградов В. В. О языке художественной литературы / Виноградов В. В. – М. : Издательство художественной литературы, 1959. – 656 с.
2. Єсипенко Н. Г. Лексико-семантичні компоненти авторського стилю і мовна картина світу (на матеріалі англomовної прози воєнної та мирної тематики) : автореферат дисертації. / Н. Г. Єсипенко. – Чернівці, 2007. – 20 с.
3. Кусько К. Я. Текстолінгвістика, текст і дискурс: актуальні та віртуальні тенденції розвитку // Вісник Черкаського університету. Серія Філологічні науки. – Вип. 24. – Черкаси, 2001. – С. 60–66.
4. Лингвистический энциклопедический словарь / [глав. ред. В. Н. Ярцева]. – М. : Изд-во Советская энциклопедия, 1990. – 685 с.
5. Михайлов Н. Н. Теория художественного текста : учеб. пособ. [для студ. филол.фак. высш. учеб. заведений] / Н. Н. Михайлов. – М. : Изд. центр «Академия», 2006. – 224 с.

6. Нелюбин Л.Л. Толковый переводоведческий словарь. – М., Наука, 2006. – 320 с.
7. Перепльотчикова С. Є. Відтворення ідіостилю Нікоса Казандзакіса в українських перекладах : автореферет дисертації... / С. Є. Перепльотчикова. – Київ, 2004. – 21 с.
8. Тер-Минасова С. Г. Язык и межкультурная коммуникация / Тер-Минасова С. Г. – М. : Изд-во МГУ, 2004. – 352 с.
9. Чівер Джон. Буллет-Парк. Роман та оповідання / Джон Чівер ; [пер. І. Лещенка]. – К., 1973.
10. The Stories of John Cheever. New York, Knopf, 1978.

Одержано редакцією 11.06.2008

Прийнято до друку 17.11.2008

ОГЛЯДИ. ХРОНІКА. РЕЦЕНЗІЇ.

РЕЦЕНЗІЯ

на монографію Марії Василівни Скаб

„Закономірності концептуалізації та мовної категоризації сакральної сфери”

(Чернівці: Рута, 2008. – 560 с.)

Когнітивна та концептологічна лихоманка, якою віднедавна хворіють мовознавці далекого і близького зарубіжжя, поступово, але неухильно накопчується на Україну, що виявляється, передусім, у великій кількості дисертацій та статей, присвячених окремим концептам і фрагментам мовної картини світу. Причому, як це зазвичай властиво для початкових етапів розвитку нової концепції, переважно відбувається кількісне накопчення фактичного матеріалу без суттєвого проникнення в теоретичні глибини, а тим паче розвитку теоретичних та методологічних аспектів нового напрямку студій. Саме тому кожен нову працю в згаданій галузі зазвичай сприймають з певною настороженістю, упередженістю.

Монографію Марії Скаб „Закономірності концептуалізації та мовної категоризації сакральної сфери” вирізняють як низка „формальних” характеристик роботи: її досить великий для монографій такого типу обсяг (понад 30 друкованих аркушів); великі списки використаної літератури (1156 позицій) та джерел фактичного матеріалу (більше 160); значний масив опрацьованого фактичного мовного матеріалу з усіх періодів функціонування української мови від її виникнення до сьогодні, а також обраний авторкою строгий та виважений підхід до вивчення аналізованого фрагмента, що зумовив структуру роботи.

У стислій, але достатньо інформативній передмові М. Скаб подає короткий екскурс в історію становлення світової та вітчизняної когнітивної лінгвістики, з одного боку, та, з іншого боку, обґрунтовує нагальну необхідність вивчення пластів лексики й фразеології української мови, пов'язаних із сакральною сферою, яку з відомих причин протягом багатьох десятиліть у Радянській Україні не досліджували або вивчали тенденційно. Саме тому цілком вмотивованим і переконливим видається вибір автором теми дослідження – аналіз закономірностей концептуалізації та мовної категоризації сакральної сфери українцями крізь призму концепту ДУША і відповідно мета дослідження – вивчити динаміку концептуалізації сакрального простору в українській мові на матеріалі функціонування семантичного простору лексеми *душа* шляхом аналізу зміни способів категоризації – систематизації значень слів у мовній свідомості українців, з'ясувавши при цьому внутрішньолінгвальні та екстралінгвальні чинники, що впливають на його розгортання, виявити когнітивні процеси, які призвели до розгортання семантичного простору слова-імені концепту (с. 15).

У першому розділі, який традиційно несе чи не найбільше теоретичне навантаження, М. Скаб досить чітко й послідовно описує становлення теоретичних засад концептології, зосереджуючи увагу на історії формування сучасних уявлень про концепт як ментальну одиницю когнітивної лінгвістики та наявних методиках концептуального аналізу. Вибудовані теоретичні підвалини дають підстави авторові монографії сформулювати свій підхід до